

UDK –902
94

ISSN 2490-3930 (print)
ISSN 2744-1318 (online)
GODINA VIII/BROJ 8

UDRUŽENJE ZA PROUČAVANJE I PROMOVIRANJE ILIRSKOG NASLIJEĐA I DREVNIH I KLASIČNIH CIVILIZACIJA
BATHINVS

GODIŠNJAK UDRUŽENJA BATHINVS ACTA ILLYRICA

SARAJEVO, 2024.

IZDAVAČ / PUBLISHER:

*Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa
i drevnih i klasičnih civilizacija "BATHINVS"*
*The Association for the Study and Promotion of Illyrian heritage,
Ancient and Classical civilizations "BATHINVS"*
Topal Osman Paše 20, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
<http://bathinvs.com/>

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER: Dženan Brigić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF: Edin Veletovac

IZVRŠNI UREDNIK / EXECUTIVE EDITOR: Amra Šaćić Beća

REDAKCIJA / EDITORIAL BOARD:

Enver Imamović (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo);
Milan Lovenjak (Filozofski fakultet Univerziteta u Ljubljani / Faculty of Arts, University of Ljubljana);
Marcel Burić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Faculty of Humanities and Social Sciences, University
of Zagreb); Branka Migotti (Zagreb, Hrvatska / Zagreb, Croatia); Salmedin Mesihović (Filozofski fakultet
Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo); Ivan Basić (Filozofski fakultet
Sveučilišta u Splitu / Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split); Olga Pelcer-Vujačić
(Institut za istoriju Univerziteta Crne Gore / Historical institute of the University of Montenegro);
Siniša Bilić-Dujmušić (Hrvatsko katoličko Sveučilište u Zagrebu / Catholic University of Croatia);
Drago Župarić (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo);
Bego Omerčević (Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli / Faculty of Philosophy, University of Tuzla);
Ivan Radman Livaja (Arheološki muzej u Zagrebu / Archaeological Museum in Zagreb); Marko A. Janković
(Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu / Faculty of Philosophy, University of Belgrade);
Dejan Gazivoda (Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore / Center for Conservation and Archaeology
of Montenegro); Lucijana Šešelj (Filozofski fakultet u Sveučilištu u Rijeci / Faculty of Humanities and Social
Sciences, University of Rijeka); Diana Sergeeva Dobрева (Odsjek za kulturu i civilizaciju Univerziteta u
Veroni / Department of Cultures and Civilizations, University of Verona); Uroš Matić (Univerzitet u Inzbruck
/ University of Innsbruck) Mattia Vitelli Casella (University of Bologna); Danijel Džino (Macquarie
University), Dragana Mladenović (Univerzitet u Southampton, Fakultet za za humanistiku / University
of Southampton, School of Humanities) i Nada Bulić (Sveučilište u Zadru, Odjel za klasičnu filologiju /
University of Zadar, Department of Classical Philology)

SEKRETAR REDAKCIJE / SECRETARY OF THE EDITORIAL BOARD: Dženana Kurtović

RECENZENTSKI ODBOR / ADVISORY BOARD:

Adnan Busuladžić (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu / Faculty of Philosophy, University of Sarajevo),
Nadežda Gavrilović Vitas Perić (Arheološki institut, Beograd / Institute of Archaeology, Belgrade),
Maria Mariola Glavan (Sveučilište u Zadru, Odjel za klasičnu filologiju / University of Zadar, Department
of Classical Philology), Tomislav Karlović (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Faculty of Law, University
of Zagreb), Almir Marić (Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru / Faculty
of Humanities "Džemal Bijedić" University of Mostar), Ina Miloglav (Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu / Faculty of Philosophy, University of Zagreb), Gligor Samardžić (Filozofski fakultet Univerziteta
u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici / Faculty of Philosophy, University of Priština with
temporary seat in Kosovska Mitrovica), Vladimir P. Petrović (Balkanološki institut SANU / Institute for
Balkans Studies), Ljubica Perinić (Odsjek za arheologiju Zavoda za povijesni i društvene znanosti u Zagrebu,
Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti / Department of Historical and Social Sciences in Zagreb, Division
of Archaeology, Croatian Academy of Sciences and Arts), Slobodanka Prtija (Filozofski fakultet Univerziteta u
Banjoj Luci / Faculty of Philosophy, University of Banja Luka)

Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i
drevnih i klasičnih civilizacija
“BATHINVS”

Acta Illyrica

Godišnjak Udruženja BATHINVS
Godina VIII/Broj 8

SARAJEVO, 2024.

SADRŽAJ / CONTENTS

PREDGOVOR / FOREWORD 7

IZVORNI NAUČNI RADOVI, IZLAGANJA SA NAUČNIH SKUPOVA / ORIGINAL RESEARCH ARTICLES AND CONFERENCE PAPERS

Drago Župarić & Seada Brkan – *Lektisternij: bogovi za stolom u antičkom Rimu / Lectisternium: gods at a ceremony in ancient Rome* 17

Amra Šaćić Beća – *The Daorsi, Daorson, Municipium Diluntum, and the question of (dis)continuity / Daorsi, Daorson, Municipium Diluntum i pitanje (dis)kontinuiteta* 35

Goran Popović – *Dva rimska nadgrobna spomenika iz istočne Bosne / Two Roman tombstones from eastern Bosnia* 61

Ajla Šabanija Softić – *Utjecaj rudarstva na urbani razvoj Domavije / The impact of mining on the development of Domavia* 75

Radmila Zotović – *Liberov kult na području istočnog dela rimske provincije Dalmacije / The Cult of Liber on the Eastern Part of the Roman Province of Dalmatia Territory* 99

Salmedin Mesihović – *Tragovi kraja Aqu(a)e, njene municipalne jedinice i antičkog načina života na sarajevskom području / Traces of ending of Aqu(a)e, its municipal unit and the ancient way of life in the Sarajevo area* 113

Ago Mujkanović – *“Arheološka istraživanja” Tome Dragičevića u sjeveroistočnoj Bosni / “Archaeological research” by Tomo Dragičević in northeastern Bosnia* 135

Zdravko Lučić – *Wie wurde die Provinz Bithynia verwaltet? / Kako se upravljalo rimskom provincijom Bitinijom?* 161

BIOGRAFIJE I PRIKAZI / BIOGRAPHIES AND REVIEWS

Adnan Kaljanac – *ALOJZ BENAC – Povodom 110. godišnjice rođenja* 175

Meldin Kešetović – *Prikaz knjige: Ivan Matijević, Officium consularis provinciae Dalmatiae. Vojnici u službi namjesnika rimske Dalmacije u doba principata, Književni krug Split – Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2020, 208 str.* 181

Elma Džigal – Prikaz knjige: Predrag Novaković, <i>The History of Archaeology in the Western Balkans</i> , Ljubljana University Press, Ljubljana, 2021, 503 str.	185
Faris Šaćić – Prikaz knjige: Vladimir D. Mihajlović, <i>Rimsko nasleđe u Srbiji: nauka, prosveta i javnost / Roman Heritage in Serbia: Academia, Education and the Public</i> , Filozofski fakultet Novi Sad, Novi Sad, 2023, str. 558.....	191
UPUTSTVA AUTORIMA.....	197
AUTHOR GUIDELINES.....	203
UPUTSTVA RECENZENTIMA.....	209
REVIEWER GUIDELINES.....	211

Predrag Novaković, *The History of Archaeology in the Western Balkans*, Ljubljana University Press, Ljubljana, 2021, 503 str.

Otkrivanje svijeta vodi nas ka istraživanju porijekla znanja i dubljeg razumijevanja temelja na kojima počivaju naše spoznaje. Analizom izvora i konteksta, otkrivaju se historijski, kulturni i društveni utjecaji koji oblikuju naše viđenje svijeta. Takva saznanja ne samo da obogaćuju našu intelektualnu tradiciju, već otvaraju put ka novim perspektivama koje produbljuju našu kolektivnu svijest. Upravo o tome, između redova, govori knjiga *The History of Archaeology in the Western Balkans* autora Predraga Novakovića, nudeći detaljan i sveobuhvatan pregled razvoja arheologije u zemljama nastalim raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Kritičkim pristupom historijskim izvorima i pisanju historije, nastala je revidirana i proširena verzija ranije objavljene monografije, prvotno štampane u Sarajevu. Glavni cilj monografije ogleda se u nastojanju analiziranja kako su historijski, društveni i kulturni uslovi utjecali na razvoj arheologije u novonastalim državama. Isticanje pitanja *jugoslovenske arheologije* i njene transformacije nakon raspada čini knjigu važnim doprinosom razumijevanju ne samo arheološke prakse nego i šireg kulturnog i političkog konteksta u kojem se navedena praksa odvijala. Struktura knjige sačinjena je od devet tematskih cjelina, od kojih je sedam poglavlja posvećeno jednoj od država koje su nastale raspadom Jugoslavije (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Kosovo). Svako poglavlje o novonastalim državama počinje uvodom u geografiju, arheologiju i historiju dotične zemlje, kako bi se neupoznatim čitaocima olakšalo razumijevanje same teme. Novakovićevo opsežno djelo, umjesto zaključka, sadrži dio pod naslovom *In Pursuit of a Synthesis: Yugoslav Archaeology (1918–1991)* koji istražuje razvoj arheologije na području Jugoslavije, analizirajući kako su različite političke, društvene i kulturne sile oblikovale ovu disciplinu tokom postojanja bivše države.

Drugo poglavlje pod nazivom *Slovenia* predstavlja prvu razmatranu državu, osvrćući se na njen historijski i arheološki razvoj kroz nekoliko ključnih faza. Novaković naglašava geografske i ekološke značajke Slovenije, koje su imale snažan utjecaj na njen razvoj, s posebnim naglaskom na stratešku poziciju na raskrsnici nekoliko

velikih regionalnih sistema (jadranskog, alpskog, panonskog i balkanskog) još od prapovijesti. Podpoglavlje, *Archaeological and Historical Background of Slovenia*, pruža značajan uvid u utjecaj historijskih i kulturnih čimbenika na prošlost zemlje. Autor navodi da je do sada registrirano 6 500 arheoloških nalazišta, što, s obzirom na relativno malu površinu Slovenije, znači jedno nalazište na svaka 3 km². Kroz detaljan opis svakog historijskog razdoblja iznosi se slika urbanizacije Slovenije, s posebnim osvrtom na rimsko razdoblje, kada su se razvijali urbani centri i relativno gusta cestovna mreža, uz dugotrajno razdoblje mira od 1. do 4. stoljeća nove ere. Također, zabilježeni su prvi antikvarni interesi, koji sežu još u renesansno doba. Poglavlje Slovenije pruža osvrt i na formiranje arheoloških institucija u 19. stoljeću, uključujući osnivanje prvih muzeja i organizaciju arheoloških istraživanja. Posebna pažnja posvećena je razdoblju između dva svjetska rata, kada se arheologija u Sloveniji počela profesionalizirati i institucionalizirati, ističući ključne ličnosti poput Waltera Schmidta, koji je imao značajan utjecaj na istraživanje i očuvanje arheološke baštine. Nakon Drugog svjetskog rata, arheologija u Sloveniji razvijala se unutar šireg jugoslavenskog konteksta, ali s posebnim naglaskom na regionalne karakteristike. U završnom dijelu, *Concluding Thoughts on Slovene Archaeology*, pružena je refleksija o razvoju i trenutnom stanju arheologije navedene države. Sumiraju se ključni aspekti arheološke prakse u zemlji, uključujući izazove i postignuća, te se predlažu smjernice za buduća istraživanja.

Treće poglavlje, *Croatia*, analizira drugu državu nastalu raspadom Jugoslavije. Novaković naglašava bogatu tradiciju koja seže u 19. stoljeće, fokusirajući se na rimske lokalitete poput Dioklecijanove palače u Splitu i ruševina u Puli, gdje ističe Matiju Petra Katančića, pionira rimske provincijalne arheologije, koji je svojim filološkim, geografskim i numizmatičkim radovima dao doprinos ranom razvoju navedene discipline. Institucionalizacija arheologije u Hrvatskoj započela je u Dalmaciji osnivanjem muzeja Muzeja nadbiskupije (1750) i Napoleonove zbirke u Puli (1802), dok je Nacionalni muzej u Zagrebu (1846) postao ključna institucija u kontinentalnom dijelu zemlje. Autor naglašava i časopis *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, te rad Šime Ljubića koji su dodatno unaprijedili istraživanja u 19. stoljeću. Nakon Drugog svjetskog rata, hrvatska arheologija je u jugoslovenskom sistemu dodatno ojačana istraživanjem prahistorijskih, antičkih i srednjovjekovnih lokaliteta. S raspadom Jugoslavije, fokus se preusmjerava na obnovu institucija, promociju kulturne baštine i integraciju u evropske arheološke tokove. Iako je Domovinski rat (1991–1995) donio štetu kulturnoj baštini, hrvatska arheologija očuvala je naučnu vjerodostojnost i postala prepoznata kao ključni akter u međunarodnoj arheološkoj zajednici, s razgranatom mrežom lokalnih institucija koja prednjači u regiji.

Serbia, obrađena u četvrtom poglavlju, predstavlja arheologiju s dugom tradicijom, obilježenu istraživanjima značajnih lokaliteta poput Vinče, Lepenskog Vira i rimskih utvrda duž Dunava. Arheologija u Srbiji nakon Drugog svjetskog rata bila je snažno prožeta ideološkim narativima jugoslovenskog socijalizma sa fokusom na istraživanja prahistorijskih i srednjovjekovnih lokaliteta od nacionalnog značaja. U dijelu *Conceptual renewal: coming out of Vasić's shadow* opisani su procesi modernizacije srpske arheologije nakon 1945. godine, gdje se ističe utjecaj Miloja Vasića, pionira srpske arheologije i prahistorije. Iako je Vasićev rad bio značajan, njegovo tumačenje Vinče kao jonske kolonije bilo je pogrešno i uzrokovalo je njegovo isključenje iz međunarodne naučne zajednice tog doba. Dio *Serbian archaeology after 1991*, naglašava izazove koji su uslijedili nakon raspada Jugoslavije, uključujući nacionalizam, izolaciju i oporavak naučne scene. Tokom 1990-ih, arheološka disciplina u Srbiji bila je marginalizovana, često bez kritičkog suprotstavljanja nacionalističkim ideologijama. Nakon političkih promjena i pada Miloševića, došlo je do obnove arheologije. Mlađa generacija arheologa, predvođena Stašom Babić i Aleksandrom Palavestra, doprinijela je uvođenju kritičkog pristupa arheologiji, analizirajući ulogu struke u oblikovanju nacionalističkih narativa, posebno kroz reforme na Univerzitetu u Beogradu.

U petom poglavlju, *Bosnia and Herzegovina*, autor monografije analizira utjecaj društvenih i političkih prevrata na razvoj arheologije u ovoj zemlji. Od svojih početaka u 19. stoljeću, arheologija u Bosni i Hercegovini prolazila je kroz razdoblja intenzivnih istraživanja, ali i stagnacije, naročito uslijed ratova i političkih nestabilnosti. Novaković se osvrće na geografski položaj i historijsku pozadinu, naglašavajući period osmanske vladavine, koji je obilježen manjim interesom za arheologiju i većim naglaskom na kolekcionarstvo. Dio *Introduction of archaeology as an Austrian colonial project* posvećen je austrougarskoj upravi, gdje je Benjamin Kallay predstavljen kao ključna figura. U tom periodu dolazi do značajnih promjena, uključujući osnivanje Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 1888. godine, što je označilo početak sistematskih istraživanja. Muzej je postao središte arheoloških aktivnosti, a to je rezultiralo opsežnim istraživačkim kampanjama koje su postavile temelje za buduće studije. Među važnim imenima ovog perioda izdvajaju se Ćiro Truhelka, Carl Patsch i Vejsil Čurčić, prvi bosanskohercegovački arheolog. Tokom jugoslovenskog perioda, bosanskohercegovačka arheologija se značajno razvijala, fokusirajući se na prahistorijske lokalitete i srednjovjekovnu baštinu. Istraživanja su bila centralizovana i često ideološki oblikovana, ali su omogućila nastavak i proširenje istraživačkih projekata, poput Butmira i srednjovjekovnih utvrda. Nakon raspada Jugoslavije, arheologija u Bosni i Hercegovini suočila se s izazovima

rekonstrukcije institucija i očuvanja kulturne baštine oštećene tokom rata. U dijelu *Archaeology in the conditions of postwar renewal* (2000 –), Novaković se fokusira na napore usmjerene ka obnovi arheološke prakse, ističući borbu za očuvanje baštine i prilagođavanje novim uvjetima. Ovo poglavlje pruža sveobuhvatan pregled ključnih izazova i dostignuća arheologije u postratnom razdoblju, naglašavajući njezinu važnost za kulturni i društveni oporavak zemlje.

Sljedeća tri poglavlja opsežne knjige Predraga Novakovića označavaju novonastale države, i to: *North Macedonia*, *Montenegro* i *Kosovo*. Za sve tri države, u odvojenim poglavljima, opisuje se geografski položaj, arheološke i historijske pozadine. Nakon toga, fokuse stavlja na određene periode, gdje za Crnu Goru bilježi da su arheološka istraživanja bila manje razvijena u poređenju sa susjednim zemljama, ali su tokom 20. stoljeća uloženi značajni napor u istraživanje ilirskih i rimskih lokaliteta. Nakon Drugog svjetskog rata, arheologija u Crnoj Gori razvila se unutar jugoslovenskog sistema, s fokusom na istraživanje prahistorijskih tumula i rimskih ostataka, posebno u priobalnom području. Crnogorskom nezavisnošću, 2006. godine, nastavlja se put razvijanja arheološke prakse, s naglaskom na očuvanje kulturne baštine kao važnog dijela nacionalnog identiteta, te kao turističke ponude. Poglavlje o Sjevernoj Makedoniji prepoznaje dugu tradiciju arheološkog istraživanja u ovoj državi. Neka od značajnih arheoloških lokaliteta Sjeverne Makedonije su: Heraklea Lynkestis, Stobi i Skoplje. Tokom jugoslovenskog perioda, fokus je bio usmjeren na istraživanje prahistorijskih i antičkih lokaliteta, a nakon raspada Jugoslavije i stvaranja nezavisne države, arheologija u Sjevernoj Makedoniji nastavlja se razvijati, s posebnim naglaskom na očuvanje i promociju kulturne baštine. Osmo poglavlje, bilježi arheologiju na Kosovu izdvajajući njenu složenu historiju, koja je duboko povezana s političkim i etničkim napetostima. Tokom jugoslovenskog perioda, kosovska arheologija razvijala se u okviru šireg jugoslovenskog sistema, s istraživanjima fokusiranim na prahistorijske i srednjovjekovne lokalitete. Međutim, nakon sukoba 1999. godine, arheologija na Kosovu suočila se s velikim izazovima obnove i zaštite kulturne baštine. U postkonfliktnom periodu, postepeno se obnavlja uloga historijske i arheološke baštine koja je okarakterisana podrškom međunarodnih organizacija.

Umjesto zaključka, deveto poglavlje pod naslovom *In Pursuit of a Synthesis: Yugoslav Archaeology (1918–1991)* struktuirano je od trinaest tematskih jedinica gdje autor pruža bolji uvid u razvoj nacionalnih arheologija predstavljenih u ovoj knjizi. Glavni fokus postavljen je na pitanje *jugoslovenske arheologije* i njene prakse koja se odvijala na države nastale raspadom. Istraživanje razvoja arheologije na području biše Jugoslavije sagledava se kroz prizmu različitih političkih, društvenih i kulturnih

slika. Pokušaj sinteze ističe jačanje jedinstvenih metodoloških pristupa koje su arheolozi tokom jugoslavenskog perioda koristili za istraživanja prahistorijskih, antičkih i srednjovjekovnih perioda.

Knjiga *The History of Archaeology in the Western Balkans* značajna je naučna građa koja pruža sistematski i interdisciplinarni pregled historije i arheologije Zapadnog Balkana. S obzirom na to da je djelo napisano na engleskom jeziku, autor je kroz jasan stil pisanja skrenuo pažnju svjetskoj zajednici na važne aspekte arheologije predstavljenih država. Jasno su izraženi naučni postulati kroz koje autor prikazuje detaljnu analizu znanja o promatranim razdobljima dopunjavajući ih vizuelnim prikazima kako bi se obogatila monografija. Opsežno djelo prikazuje snažnu početnu tačku za istraživanja pitanja o porijeklu znanja arheološke nauke. Sve navedene države, koje su proizašle iz raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, predstavljaju temelje za historiografska istraživanja, pružajući bogatu bazu podataka za razumijevanje specifičnih historijskih i kulturnih pitanja. Na kraju, bitnost izvora znanja i njegove spoznaje postaje neosporna – upravo kroz tačno i sistematično proučavanje izvora možemo ponuditi relevantne i pouzdane informacije koje oblikuju naše znanje o prošlim vremenima i omogućuju dublji uvid u njihovu svrhu.

Napomena uredništva: Ovaj rad je osvojio DRUGO MJESTO na javnom pozivu za nagradu “Prof. dr. Esad Pašalić”.

